

ТЪРГОВИЯТА НА БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ СЪС СУБСАХАРСКА АФРИКА: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

Доц. д-р Едуард Маринов
Департамент „Икономика“,
Нов български университет
eddie.marinov@gmail.com

BULGARIA AND ROMANIA TRADE WITH SUB-SAHARAN AFRICA: A COMPARATIVE ANALYSIS

**Associate Professor Eduard Marinov,
Ph.D.**
Department “Economics”, New Bulgarian
University
eddie.marinov@gmail.com

Резюме: Диверсификацията на международните пазари и насочването към региони, които в миналото са пренебрегвани и избягвани като рискови, може да бъде мощен фактор в търсенето на ускоряване на растежа и преодоляване на рецесията. Статията има за цел да обобщи потенциала на търговията с един такъв регион – Субсахарска Африка, като предостави сравнение на търговските отношения на България и Румъния с него, както и мястото на двете държави в ЕС. Проучва се динамиката на търговията на двете страни с региона за периода 2003-2020 г., мястото на Субсахарска Африка в търговията на България и Румъния извън ЕС, стоковата структура и посоката на търговията.

Ключови думи: Субсахарска Африка, SSA, международна търговия, България, Румъния, сравнение с ЕС

Abstract: The diversification of international markets and the direction towards regions which were neglected and evaded as risky could be a powerful factor in the search for growth acceleration and overcoming recession. The paper aims at summarizing the potential of trade with one such region – Sub-Saharan Africa, by providing an EU comparison of Bulgarian and Romanian trade relations with it. The studies the dynamics of both countries trade with the region for the 2003-2020 period, the place of Sub-Saharan Africa in Bulgarian and Romanian extra-EU trade, the commodity structure and the direction of trade.

Keywords: Sub-Saharan Africa, SSA, International Trade, Bulgaria, Romania, EU comparison

Въведение

През последните години се наблюдава тенденция българският и румънският износ да разширява стойността си към партньори с по-висок дял за сметка на намаляване на износа към страни с по-незначително присъствие в международните търговски отношения на страната. При сегашното състояние на задълбочаване на процесите на либерализация и глобализация, интензификацията на търговските отношения е основен стълб в техните стратегии за икономическо развитие (Вуанова, 2010, с. 266). Концентрацията на външната търговия с една държава или икономическа общност, какъвто е случаят с Европейския съюз (ЕС), определя зависимостта на икономиката от икономическото състояние на тези основни страни партньори, което крие висок риск от бързо предаване на (негативни) глобални икономически тенденции у нас (ERI, 2016, с. 41). Икономическият растеж ще се определя от възможностите за износ – особено извън ЕС, следователно всяка политика за насърчаване на износа е фундаментална за растежа и стабилността на икономиката в средносрочен план. В този контекст скорошно проучване показва, че голяма част от българските предприятия, които извършват международни сделки, имат капацитета да разширят износа си, без да разширяват производствените си мощности (Nestorov, 2015, с. 24).

Макар и пренебрегвана както от българските, така и от румънските изследователи и политици през последните няколко десетилетия, Субсахарска Африка (SSA) става все по-значима за търговските отношения на страните, докато развитието на търговията със страните от региона има сериозен потенциал в от гледна точка на възможностите, които техните пазари предоставят на българските и румънските компании. Значението на страните на юг от Сахара се определя от нарастващата им роля в глобалната политика и икономика,

както и от огромния икономически потенциал и природните ресурси, с които разполагат тези страни.

Политиката на България и Румъния спрямо африканските страни като цяло се основава от една страна на традиционно добрите отношения с някои от тях, а от друга – на преференциалните им политически и икономически отношения с Европейския съюз. Важни условия за преодоляване на проблемите на тези страни са наличието на установена правна и институционална рамка, политическа стабилност и приобщаваща социална среда (Stefanova and Wenner, 2017). Африканското направление на българската и румънската външна и икономическа политика е част от приоритетите на страната за нейната интеграция в европейските структури. По този начин и двете страни са част от развитието на търговските отношения с африканските страни съгласно споразуменията за икономическо партньорство на ЕС (СИП).

С цел да анализира и обобщи потенциалните търговски перспективи, статията разглежда търговията на България и Румъния със Субсахарска Африка в сравнителна перспектива с ЕС. Раздел 1 анализира динамиката на търговията за периода 2003-2015 г. и мястото на ССА в международните търговски отношения на ЕС и България. В раздел 2 е направено сравнение на стоковата структура на търговията със SSA. Раздел 3 определя мястото на двете страни в рамките на ЕС и сред сравнимите като размер на икономиката и като исторически връзки със страните от региона на Централна и Източна Европа (ЦИЕ). В раздел 4 са представени по-новите тенденции в търговията на двити страни в периода 2016-2020 г. И накрая, заключението обобщава основните констатации и тенденции и дава някои препоръки относно възможните политически мерки за използване на търговския потенциал на пазарите на юг от Сахара.

Статията анализира периода от 2003 г., когато влезе в сила новата рамка за търговски отношения между ЕС и африканските страни, до 2020 г. Всички представени данни се основават на собствени изчисления на автора, базирани на данни за внос и износ от ИТС.

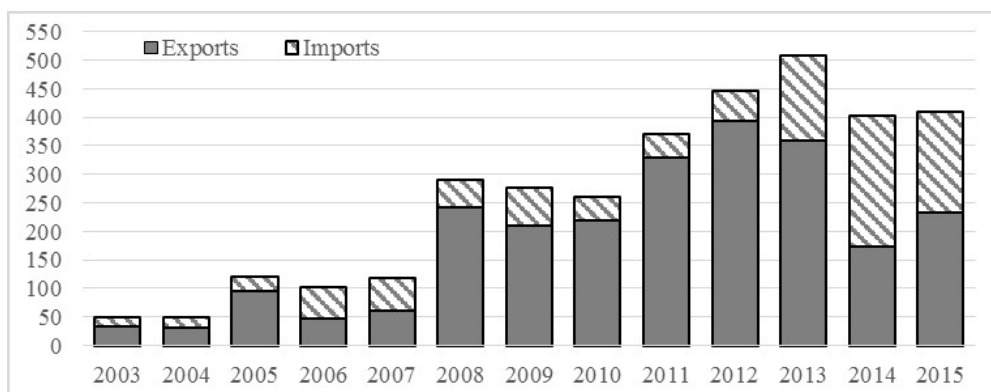
Динамика на търговията със страните от Субсахарска Африка

Увеличаването на търговията и особено на износа и отварянето към нови пазари е възможна алтернатива за подпомагане на икономическия растеж, което би могло да доведе до стабилизиране на позициите в международната търговия при сегашното състояние на глоболизиращи се пазари и повишена международна конкуренция. В тази перспектива България трябва да търси възможности за диверсификация на международната търговия – не само на европейските, но и на други пазари (Galabova and Nestorov, 2016, с. 119). Такива потенциални пазари са тези в Субсахарска Африка. Този раздел анализира дина-

миката на търговските потоци за периода 2003-2015 г. и мястото на SSA в международните търговски отношения – първо на България, след това на Румъния.

България

Общата стойност на търговията между България и Субсахарска Африка през 2015 г. възлиза на 409,8 милиона евро (Фигура 1), заемайки едва 0,8% от общите търговски потоци на България и 2,3% от търговските потоци на страната извън ЕС. През целия период 2003-2015 г. износът има по-значимо място – през 2015 г. стойността му е 233.2 млн., а дялът на износа за страни извън ЕС е 2.8%. Вносът е значително по-малък – 177,6 млн. през 2015 г., което е 1,9% от вноса на България извън ЕС. До присъединяването на България към ЕС (до 2007 г.) търговията със Субсахарска Африка беше сравнително ниска стойност – под 50 милиона евро през 2003 и 2004 г. и около 100 милиона през 2005-2007 г. Преди 2007 г. и вносът, и износът бяха със сходни стойности, докато по-късно се наблюдава значително увеличение на износа – близо 4 пъти до 2008 г. и почти 6 пъти до 2013 г.

Фигура 1. Търговия на България със SSA (млн. евро)

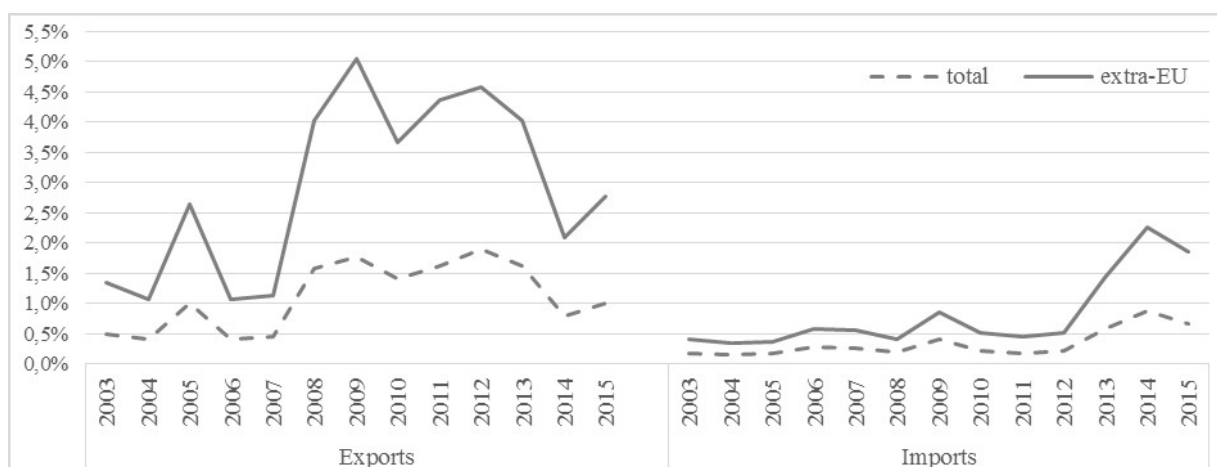
Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Изследването на динамиката на търговията между България и региона на Субсахарска Африка показва, че световната финансова криза почти не оказва негативно влияние върху него – през 2009 г. износът намалява с 31,6 млн. евро, но вносът се увеличава с 16,7 млн., така че общият спад в търговските потоци е едва 14,8 млн. евро, което е едва около 5% от стойността им през 2008 г. През 2010 г., обратно, вносът намалява (с 25,5 млн. евро) за сметка на износа, който се увеличава с 10,3 млн. евро, т.е. потоците отново бяха около 15 милиона. През 2011 г. и двата показателя нарастват – вносът е минимален (с 0,8 млн. евро), а износът – с 50% (със 108 млн. евро), като по този начин стойността на търговските потоци достига 370,5 млн. евро. През последните две години се наблюдава известен спад в стойността на износа, докато вносът нараства.

През последните десетилетия българската търговия е насочена основно към страните от Западна Европа – от 2000 г. дялът на сегашните 27 други членки на ЕС в стокообмена на България винаги е над 55%, достигайки 64% през 2015 г. Търговията със SSA като дял от Българската тър-

говия със страните извън ЕС (с изключение на останалите 27 членки на ЕС) също бележи значителен ръст – от 0,76% през 2003 г. до 2,29% през 2015 г. Увеличението е по-голямо при вноса, главно поради по-ниската базова стойност – от 0,41% през 2003 г. до 1,86% през 2015 г., докато износът се е увеличил от 1,34% през 2003 г. на 2,77% през 2015 г. (Фигура 2).

След годините на преход към пазарна икономика икономическите отношения на България със страните от Африка бележат значителен спад. Докато през 1984 г. страните от Сахара заемат 4,3% от общите търговски потоци, в началото на разглеждания период (2003 г.) този дял е едва 0,3%. През 2003-2015 г. той се е увеличил почти три пъти, като през 2013 г. достига почти 1,1%, докато през последните две разглеждани години е 0,83%. В относителни стойности по-голямо увеличение се наблюдава при вноса – от 0,17% през 2003 г. до 0,67% през 2015 г., като най-значителен е дялът му през 2014 г. – 0,87%. Ръстът на износа е с 0,51 процентни пункта – дялът му през 2003 г. е 0,49%, а през 2015 г. – 1,00%, като най-високият му дял се наблюдава през 2012 г. – 1,62%.

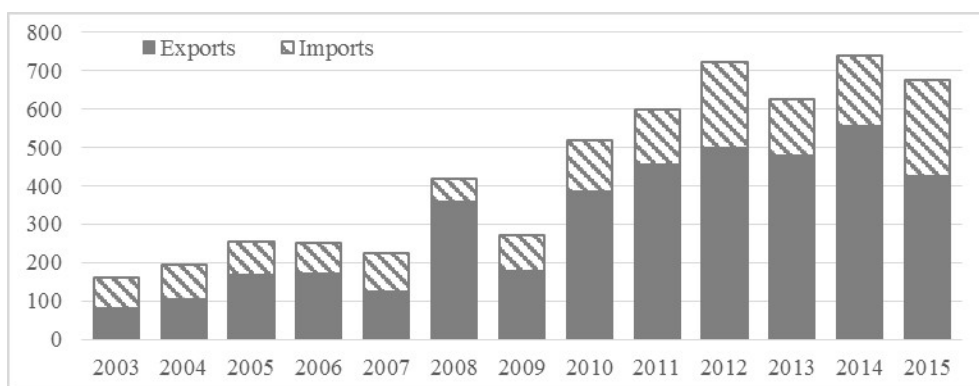
Фигура 2. Дял на SSA в българската международна търговия (%)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Румъния

Общата стойност на търговията между Румъния и Субсахарска Африка през 2015 г. възлиза на 650 милиона евро (Фигура 3), заемайки само 0,5% от общите търговски потоци на Румъния и 2,3% от търговските потоци на страната извън ЕС. През целия период 2003-2015 г. износът има по-значимо място – през 2015 г. той е на стойност 408,5 млн., а делът на износа за страни извън ЕС е 2,8%. Вносът е значително по-малък – 241,5 млн. през 2015 г., което е 1,7% от вноса на България извън ЕС. До присъединяването на Румъния към ЕС (до 2007 г.) търговията със Субсахарска Африка имаше сравнително ниска стойност – под 250 милиона евро. През 2003 г. и вносът, и износът са със сходни стойности, докато по-късно се наблюдава значително увеличение на износа – близо два пъти до 2005 г., 4 пъти до 2008 г. и почти 5 пъти до 2013 г.

Проучването на динамиката на търговията между Румъния и региона на Субсахарска Африка показва, че световната финансова криза оказва значително негативно влияние върху нея – през 2009 г. износът е намалял два пъти, но вносът е нараснал с 50%, така че общият спад на търговията потоците са близо 148 млн., което е около 1/3 от стойността им през 2008 г. През 2010 г. се увеличават както вносът, така и износът (съответно с 42 млн. и 207 млн. евро), т.е. увеличението на търговските потоци е около двойно – с 249 млн. евро. През 2011 и 2012 г. и двата показателя растат, като търговските потоци достигат най-високата си стойност за разглеждания период – 701 млн. евро. През 2015 г. се наблюдава известен спад в стойността на износа, докато вносът нараства.

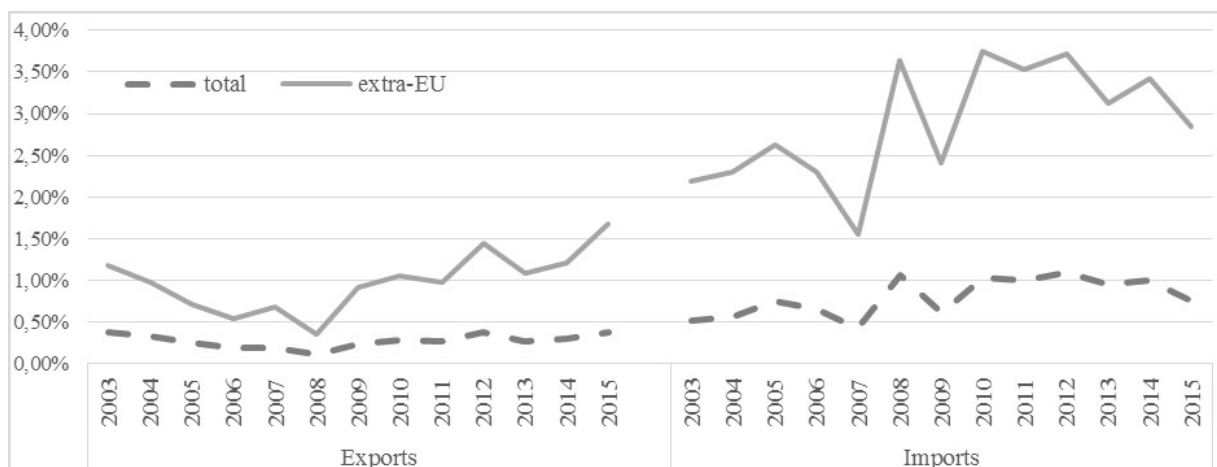

Фигура 3. Търговия на Румъния със SSA (милиони евро)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

През последните десетилетия румънската търговия е насочена основно към страните от Западна Европа – от 2000 г. делът на сегашните 27 други членки на ЕС в търговията на Румъния винаги е над 65%, достигайки 75% през 2015 г. Търговията със SSA като дял от Търговията на Румъния с държави извън ЕС (с изключение

на останалите 27 страни членки на ЕС) бележи ръст за периода 2003-2015 г. – до 2009 г. е под 1,5%, а след това нараства до 2,2 – 2,3%. Увеличението е почти еднакво както при износа – от 2,19% през 2003 г. до 2,85% през 2015 г., така и при вноса – от 1,19% през 2003 г. до 1,68% през 2015 г. (Фигура 4).

Фигура 4. Дял на SSA в румънската международна търговия (%)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

През 2003-2015 г. дялът на страните от Субсахара в общата румънска търговия се е увеличил леко – от 0,44% през 2003 г. през 0,7% през 2012 г. до 0,55% през 2015 г. В относителни стойности не се наблюдава промяна във вноса – дялът им е еднакъв през 2003 г. и 2015 г. – 0,38% от румънския износ, докато през целия период дялът е малко по-нисък (0,25-0,3%). Ръстът на износа е с 0,23 процентни пункта – дялът му през 2003 г. е 0,52%, а през 2015 г. – 0,75%, като най-високият му дял се наблюдава през 2012 г. – 1,09%.

Стокова структура на търговията

Анализът на стоковата структура на търговията помага да се определят моделите на търсене и предлагане, както и да се идентифицират потенциалните конкурентни ниши за български и румънски продукти на субсахарските пазари. За да се използва търговският потенциал – не само в Субсахарска Африка, но и за българската търговия като цяло, българското правителство трябва да предприеме и подкрепи допълнителни мерки, които биха могли да помогнат за разнообразяване на

производството и създаване на добавена стойност (Вуанов, 2014). Този раздел разглежда стоковата структура на търговията на ЕС и България за 2015 г., както и основните промени за периода 2003-2015 г.

България

През 2015 г. има 33 продуктови групи (HS, ниво 2), в които стойността на българската търговия със SSA надхвърля 1 милион евро. Над 3/4 от общите търговски потоци са концентрирани в първите 7 стокови групи, други 8 имат дял от 1-2,5%, докато във всички останали дялът е под 1% (със стойност под 3,7 млн. евро).

Водещата стокова група в търговията на България със Субсахарска Африка е „руди, шлака и пепел“ (134,6 млн. евро), следвана от „какао и какаови продукти“ (53,8 млн. евро), „зърнени храни“ (34,9 млн. евро), „животински или растителни мазнини и масла и продукти на тяхното разграждане“ (29,7 милиона евро), „алуминий и изделия от него“ (23 милиона евро), „мед и изделия от него“ (16,7 милиона евро) и „ядрени реактори, котли, машини и механични уреди, части от тях“ (16,4 млн. евро). Сред останалите стокови групи с по-отчетливо място в търговските потоци (1-2,5%, 5-10 млн. евро)

са „електрически машини и съоръжения и части за тях“, „захари и захарни изделия“, „хартия и картон“, артикули от хартиена маса, хартия или картон“, „тютюн и обработени заместители на тютюна“, „други готови текстилни артикули; комплекти; употребявани дрехи и употребявани текстилни артикули; парцали“, „кафе, чай, мате и подправки“, „сол; сяр; пръст и камък; гипсови материали, вар и цимент“ и „превозни средства, различни от железопътен или трамваен подвижен състав, и части и принадлежности за тях“.

През 2015 г. четири стокови групи заемат над 70% от целия български износ за Субсахарска Африка (SSA) – „руди, шлака и пепел“ (85 млн. евро), следвани от „зърнени храни“ (34,9 млн. евро), „животински или растителен мазнини и масла и продукти на тяхното разграждане“ (29,7 милиона евро) и „ядрени реактори, котли, машини и механични уреди, части от тях“ (16,4 милиона евро). Други големи експортни групи (с дял от 1-4% от българския износ за региона) са „електрически машини и съоръжения и части за тях“ (9,7 млн. евро), „хартия и картон; изделия от хартиена маса, хартия или картон“ (8,9 милиона евро), други готови текстилни изделия; комплекти; употребявани дрехи и употребявани текстилни артикули; парцали“ (5,9 млн. евро), „сол; сяр; пръст и камък; гипсови материали, вар и цимент“ (5,3 млн. евро), „пластмаси и изделия от тях“ (3,6 млн. евро), „тютюн и обработени заместители на тютюна“ (3,3 млн. евро) и „фармацевтични продукти“ (2,9 млн. евро).

Почти 4/5 от българския внос от субсахарските страни е концентриран само в четири стокови групи първични продукти: „какао и какаови продукти“ (53,8 млн. евро), „руди, шлака и пепел“ (49,6 млн. евро), „алуминий“ и изделия от мед“ (20,9 милиона евро) и „мед и изделия от мед“ (15,3 милиона евро). Другите стокови групи с по-отчетливо присъствие в българ-

ския внос (2-5%, 3-9 млн. евро) са: „захари и захарни изделия“, „тютюн и обработени заместители на тютюна“, „кафе, чай, мате и подправки“, „превозни средства, различни от железопътен или трамваен подвижен състав, и части и принадлежности за тях“, „вълна, фини или груби животински косми“ и „ядливи зеленчуци и някои корени и грудки“.

Румъния

През 2015 г. има 33 продуктови групи (HS, ниво 2), в които стойността на румънската търговия със SSA надхвърля 1 милион евро. Над 3/4 от общите търговски потоци са концентрирани в първите 9 стокови групи, други 10 имат дял от 1-2,5%, докато във всички останали делът е под 1% (със стойност под 3,7 млн. евро).

Водещата стокова група в търговията на Румъния със Субсахарска Африка е „превозни средства и части и принадлежности за тях“ (116 милиона евро), следвана от „минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация“ (58 милиона евро), „захари“ (56 милиона евро), „руди, шлака и пепел“ (55 милиона евро), „ядрени реактори, котли, машини и механични уреди, части от тях“ (54 милиона евро), „кораби и лодки“ (53 милиона евро) и „зърнени култури“ (43 милиона евро). Сред останалите стокови групи с по-отчетливо място в търговските потоци (1-2,5%, 5-10 млн. евро) са „електрически машини и съоръжения и части за тях“, „тютюн“, „животински и растителни мазнини и масла“, „артикули“ от желязо и стомана, „каучук“, „сапун“, „мебели“, „маслодайни семена“ и „дървесина и изделия от дървесина“.

През 2015 г. четири стокови групи заемат близо 2/3 от целия румънски износ за Субсахарска Африка (SSA) – „превозни средства и части и принадлежности за тях“ (110 милиона евро), следвани от „кораби и лодки“ (53 милиона евро), „ядрени реак-

тори, котли, машини и механични уреди, части от тях“ (51 милиона евро) и „зърнени култури“ (43 милиона евро). Други големи експортни групи (с дял от 2-6% от износа на Румъния за региона) са „електрически машини и оборудване и части за тях“ (24 милиона евро), „животински и растителни мазнини и масла“ (18 милиона евро), „изделия от желязо и стомана“ (16 милиона евро), „минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация“ (14 милиона евро), „сапун“ (13 милиона евро), „каучук“ (12 милиона евро) и „маслодайни семена“ (10 милиона евро).

Почти 4/5 от румънския внос от субсахарските окръзи е концентриран само в пет стокови групи първични продукти: „захари“ (56 милиона евро), „руди, шлага и пепел“ (55 милиона евро), „минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация“ (44 млн. евро), „тютюн“ (22 млн. евро) и „мебели“ (11 млн. евро). Другите стокови групи с по-отчетливо присъствие в румънския внос (2-3%, 4-8 милиона евро) са: „кафе, чай, мате и подправки“, „дървесина и изделия от дърво“, „превозни средства и части и аксесоари от тях“ и „риби и ракообразни, мекотели и други водни безгръбначни“.

Динамика

За разлика от румънската търговия, която е доста стабилна по отношение на стоковата си структура, през периода 2003-2015 г. се наблюдават значителни промени в стоковата структура на търговията, повечето от които се дължат на появата или изчезването на определен продукт в българската търговия (внос или износ). С малки изключения износът на основните експортни стоки е нестабилен – те се появяват и изчезват в българския износ за отделни субсахарски страни през определени години, понякога със значителна стойност. Тенденцията за значителни колебания и внезапна поява и изчезване на определени

продукти в търговията на двете страни със страните от Субсахара е още по-очевидна.

Мястото на България и Румъния в ЕС

Този раздел разглежда как България и Румъния се класират в ЕС по отношение на търговията със Субсахарска Африка. За постигане на по-пълна представа за мястото на страната ни в ЕС, втората част на раздела сравнява някои характеристики на международната търговия на България и Румъния със SSA с тези на останалите страни-членки на ЕС от Централна и Източна Европа.

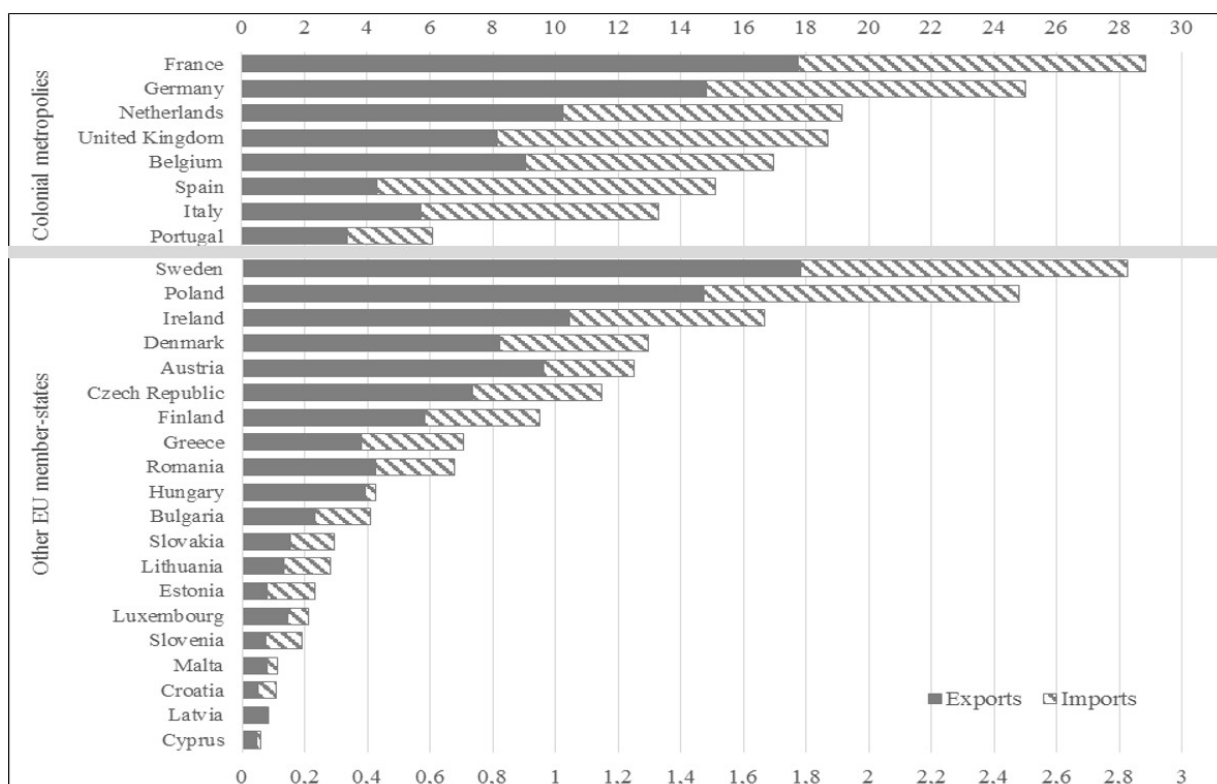
Класиране в рамките на ЕС

България заема 19- то място сред 28-те страни членки на ЕС по отношение на стойността на общите търговски потоци със SSA, докато Румъния е 17- то (Фигура 5).

Близо до двете страни както като стойност, така и като дял от търговията на ЕС с региона през 2015 г. са Гърция (0,4% от ЕС 705 милиона евро), Унгария (0,3%, 427 милиона), Словакия (0,2%, 296 милиона), Литва (0,2%, 280 милиона) и Естония (0,2%, 232 милиона). Лидери са бившите колониални метрополии – 8-те страни, които са имали колонии в този регион, представляват повече от 90% от търговията на ЕС с SSA. Най-голям стокооборот имат Франция (28,8 милиарда евро) и Германия (25 милиарда), следвани от Холандия (19,1 милиарда), Великобритания (18,7 милиарда), Белгия (17 милиарда), Испания (15,1 милиарда), Италия (13,3 милиарда), милиарда) и Португалия (6,1 милиарда). Ако тези страни бъдат изключени от класацията поради историческите им връзки с региона, България е 11-та сред останалите 20 членки на ЕС, като лидери тук са Швеция (2,8 милиарда евро) и Полша (2,5 милиарда).

В периода 2003-2015 г. търговията между България и SSA нараства близо 7 пъти по-бързо от търговията на ЕС с региона. За същия период търговията на Румъния със SSA е нараснала 3 пъти по-бързо от търговията на ЕС с региона. За същия период България е на второ място сред всички страни членки по темп на растеж на тър-

говията със страните от SSA. Първа в това отношение е Латвия, където обаче стокообменът е много нисък – едва 85 млн. евро през 2015 г. България е следвана от Чехия, Литва, Словакия и Полша, но темповете им на растеж са почти два пъти по-бавни от тях на България. Румъния е 8 -ма в ЕС по ръст на търговията.

Фигура 5. Търговия на държавите-членки на ЕС със SSA (2015 г.)

Забележка. Тъй като търговската стойност на бившите метрополии е много по-висока, тя е представена над линията в десетки милиарди евро, докато тази на другите държави-членки е представена под линията в милиарди евро.

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Място сред другите страни членки на ЦИЕ

През 2015 г. общият обем на търговията на страните от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка възлиза на 6,33 милиарда евро, като износът значително надвишава вноса – съответно 3,83 и 2,49 милиарда.

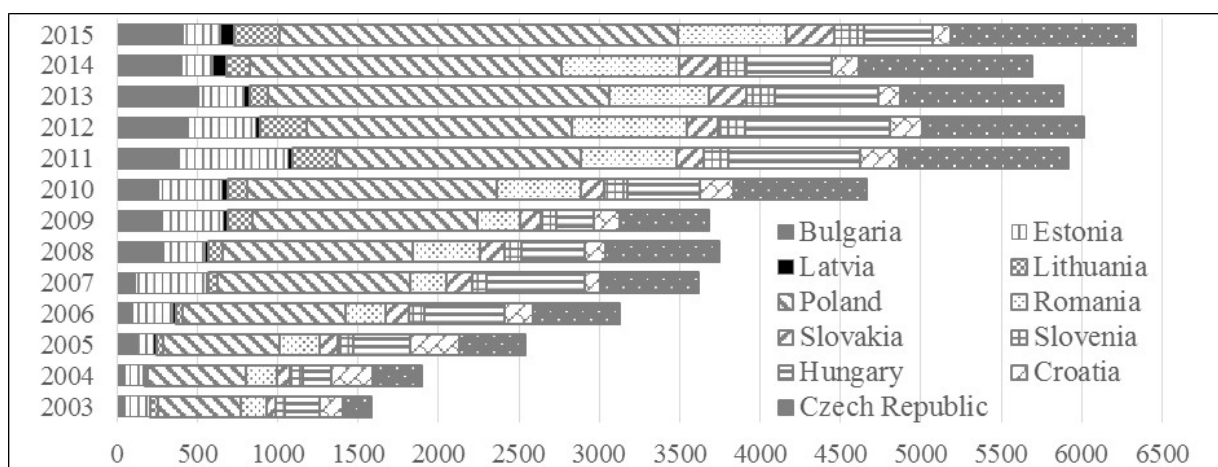
Делът на търговията на страните от ЦИЕ със SSA в извънбюджетната търговия на ЕС е сравнително нисък – 4%, но е много по-висок при износа, отколкото при вноса – съответно 4,6 и 3,3% от стойността на съответния показател за ЕС-28. Трябва да се отбележи, че делът на SSA в общата

търговия с Африка е много по-нисък сред страните от ЦИЕ от средния за ЕС – съответно 38 и 53%.

През 2015 г. лидер сред страните от Централна и Източна Европа по стойност на търговията със Субсахарска Африка е Полша (2479 милиона евро), следвана от Чехия (1146 милиона), Румъния (676 милиона), Унгария (386 милиона), България (пето място, 410 милиона), Литва (280 милиона), Естония (232 милиона), Словения (109 милиона), Хърватия (110 милиона) и Латвия (85 милиона евро) (Фигура 6).

Полша е единствената страна, която има сравнително значителен дял от търго-

вията на ЕС-28 с SSA – 1,57% през 2015 г. Полша е и лидер в износа (1473 милиона евро), следвана от Чехия (737 милиона), Румъния (425 милиона), Унгария (394 милиона). България е пета с 233 милиона, докато в други страни износът е на стойност едва 50-150 милиона евро. При вноса доминацията на Полша е още по-силно изразена (40%). Други страни със значителен дял във вноса са Румъния (14%) и Чехия (10%). България е четвърта (7%), следвана от Естония, Литва и Словакия (по 5%), а на последно място тук са Унгария (32 милиона евро) и Латвия (само 7 милиона).

Фигура 6. Търговия на страните от ЦИЕ със SSA (милиони евро)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Увеличението на търговията със SSA в страните от ЦИЕ е много по-голямо от средното за ЕС-28 (3,8 пъти за периода 2003-2015 г.). Лидер тук е Латвия със среден годишен ръст от 22%, следвана от България (19%), Литва (16%), Чехия (14%) и Румъния (13%). Водеща позиция по стойност на растежа се заема от Полша (1723 млн. евро), следвана от Чехия (738 млн.), Румъния (520 млн.) и България (361 млн.). Важно е да се отбележи, че огромният растеж, който се наблюдава в България и

в някои други страни от ЦИЕ, се дължи до голяма степен на много ниската базова търговска стойност през 2003 г. (Фигура 6).

Въздействието на глобалната криза върху търговията на страните от ЦИЕ със Субсахарска Африка е слабо – през 2009 г. стойността на търговските потоци е намаляла само с 68 милиона евро. В някои страни спадът е сериозен – Унгария (157 милиона), Чехия (154 милиона) и Румъния (148 милиона), докато в други дори има увеличение – Полша (214 милиона), Есто-

ния (123 милиона). Спадът в стойността на търговските потоци се компенсира още през следващата 2010 г., когато се увеличава с близо 1 милиард евро.

Нови тенденции: периодът 2016-2020 г.

В годините преди пандемията от Covid-19 се наблюдава тенденция българският и румънският износ да разширяват стойността си към партньори с по-висок дял за сметка на намаляване на износа към страни с по-незначително присъствие в международните търговски отношения на страната. Пандемията обаче наложи нови правила и модели в международната търговия. Диверсификацията на международните пазари и насочването към региони, които бяха пренебрегвани и избягвани като рискови, може да бъде мощен фактор в търсенето на ускоряване на растежа и преодоляване на все още неясните икономически ефекти от пандемията. Тази част изследването анализира динамиката на търговията на двете страни с региона за периода 2016-2020 г., мястото на Субсахарска Африка в търговските потоци на България и Румъния, стоковата структура и посоката на търговията, като дава отговор на въпроса дали тенденциите, наблюдавани преди пандемията, се променят. Вирусната пандемия предизвика промени в световната икономика в редица направления. Най-видимите проявления са намаляваща икономическа активност, ограничаване на транспортната свързаност, нарастване на безработицата, спад на цените на петрола, както ускорено дигитализиране на някои сектори (Костадинов и Стоилов, 2020). Промяната в търговските потоци се повлиява както от развитието на външноикономическите връзки, така и от членството в интеграционни групировки. „Съществен фактор за външноикономическата ориентация е промяната в производствената структура и възможността за прос-

транствено разделяне на организацията на индустрията“ (Панушев, 2017, с. 213).

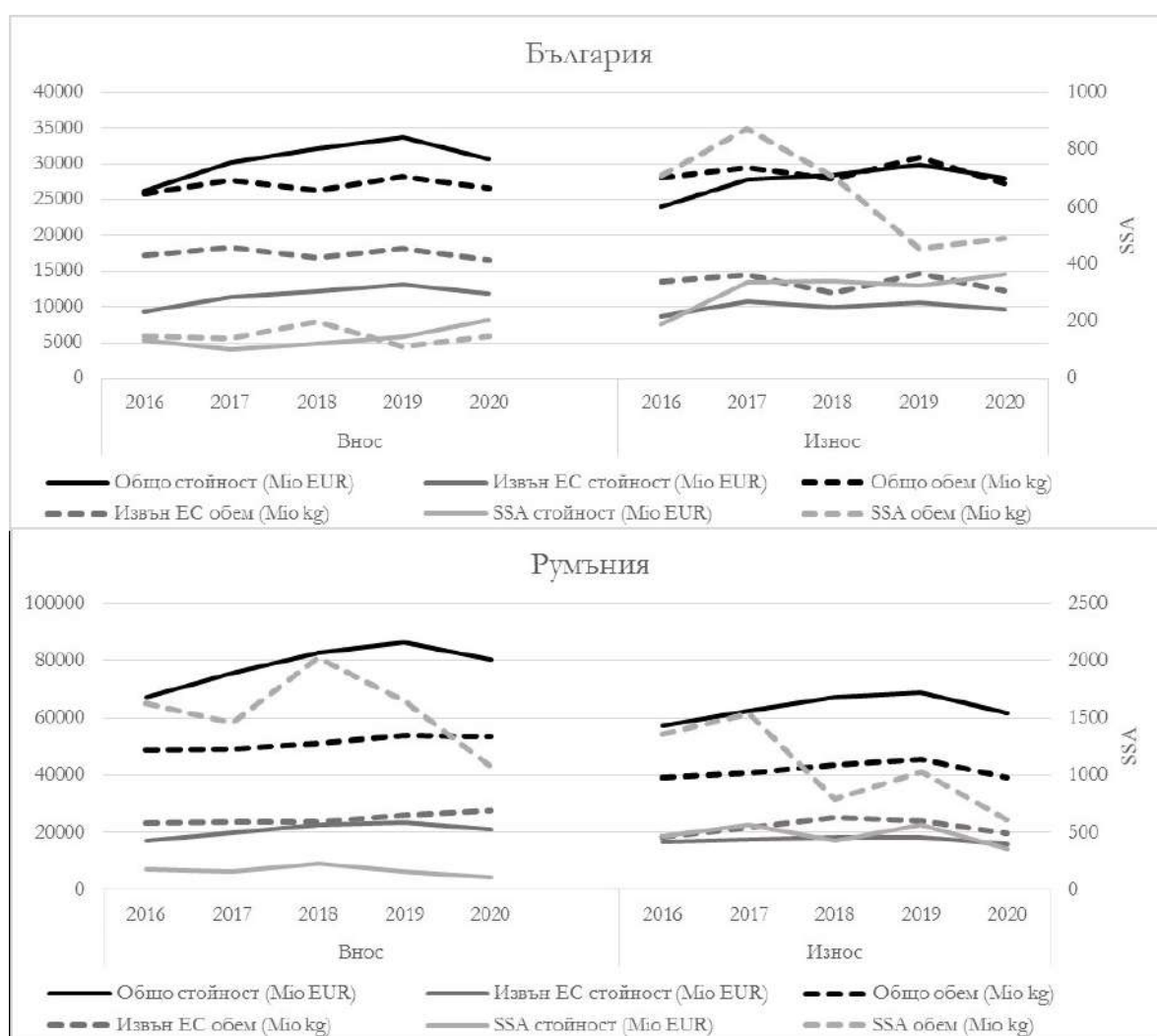
„Българската икономика е една от най-отворените икономики като само за последните седем години показателят за отвореност на търговията е нараснал от 56 на 69%. Отвореността би трябвало да съдейства за повишаване на конкурентоспособността, но българските компании трудно устояват на конкуренцията на Единния пазар, което допълнително забавя сближаването“ (Бобева, 2017, с. 22). Фиксираният валутнокурсен режим също може да се разглежда като един от факторите, допринасящи за по-голямата отвореност на икономиката (вж. Спасова, 2018, с. 29). За разлика от останалите икономики в ЕС, България се очертава като износител предимно на стоки с ниска добавена стойност и като вносител на стоки с по-висока добавена стойност (Рангелова и Сарийски, 2020). Делът на високотехнологичните стоки в стоковия износ на България флукутира около 4 процента, достигайки до 5,9% през 2018 г. Основната част от високотехнологичния износ обаче е формиран от междинни компоненти, а не от крайни продукти. Това предопределя и по-силна зависимост от икономическата конюнктура в основните търговски партньори. (Тасев и Несторов, 2020).

И двете страни имат намалена стойност на общата търговия и търговията извън ЕС през 2020 г., но за разлика от Румъния, за България търговията със SSA се увеличава през 2020 г. – както в стойност, така и в обем (Фигура 7). Въпреки че общият търговски баланс и търговският баланс извън ЕС на двете страни е отрицателен, и двете имат положителен баланс със SSA, въпреки това той леко намалява през 2020 г. в сравнение с 2019 г. Стойността и обемът на търговията се увеличават рязко и в двете страни през първата половина на 2021 г., достигайки най-високото ниво за разглеждания период, но що се отнася до търговията със SSA отново има разлика в динамиката – докато

вносът и износът на Румъния нараства, има рязък спад на българския износ през 2021 г., с което износът за SSA достига най-ниската си стойност и особено обем през наблюдавания период.

Наблюдава се силно концентрирана търговия на България – страната внася около 150 продукта, като първите 10 заемат близо 90% от целия внос (40% руди от благородни метали и 15% какаови зърна),

а изнася 600, като първите 10 заемат близо 80% (50% - мед руда, 20% слънчогледови семки и олио). Румъния има по-диверсифицирано представяне - внася над 300 продукта, като първите 10 заемат близо 80% от целия внос (30% алуминиева руда, 12% каучук, 10% тютюн), и изнася почти 650 продукта, като първите 10 заемат близо 60% (15% автомобили, 15% съдове, 12% слънчогледови семки и олио, 7% пшеница)

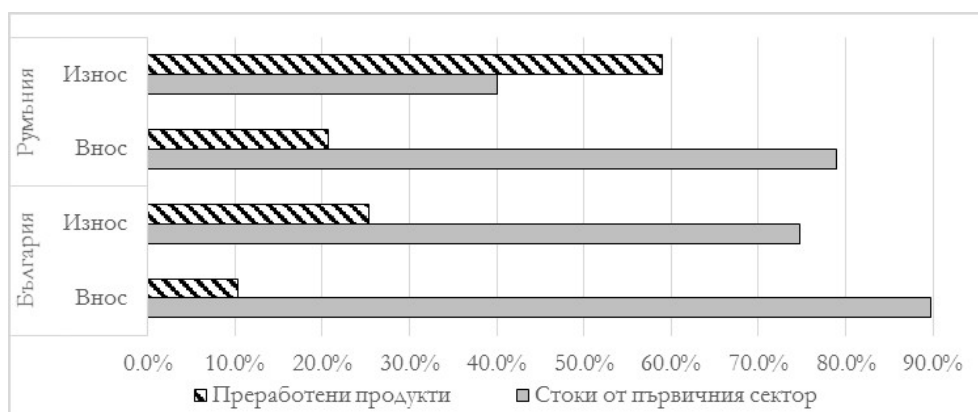

Фигура 7. Търговия на България и Румъния със SSA (2016-2020 г, милиони евро)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Докато вносът както на България, така и на Румъния е силно концентриран в първични стоки (което е естествено поради структурата на износа на SSA), наблюдаваме много различна стокова структура в износа, като $\frac{3}{4}$ от износа на България е концентриран в първични стоки (40% сурови материали, главно руди, 20% масла

и мазнини и 10% храни), докато 60% от румънския износ е на промишлена промишленост (47% - машини и оборудване). Промените, които се наблюдават през разглеждания период, са в същата посока, което прави тенденциите още по-изразени (Фигура 8).

Фигура 8. Стокова структура на търговия на България и Румъния със SSA (2020, %)

Източник: Trademap, ITC calculations based on UN COMTRADE statistics.

Като цяло се наблюдава силно концентрираната търговия както в България, така и в Румъния – както при внос, така и при износ. За България първите 5 държави концентрират 85% от вноса и 88% от износа. Налице са известни промени в източниците на внос – нарастване на Танзания във вноса, както и Нигерия за сметка на нулев внос от Ангола, докато в износа основните партньори остават същите. При Румъния първите 5 държави концентрират 76% от вноса и 83% от износа. Няма големи промени в партньорите, само няколко от първите с намалени търговски потоци, отразяващи общия спад в търговията – както във вноса (Сиера Леоне, Кот д'Ивоар), така и в износа (Южна Африка, Судан, Етиопия).

Имайки предвид, че България е далеч по-отворена за търговия с трети страни, когато разглеждаме мястото на SSA като

търговски партньор, макар и изхождайки от сравнително близки позиции, се забелязва коренно различно представяне на двете страни по отношение на дела на SSA в търговските потоци – значително намаление за Румъния и сравнително значително увеличение за България.

Сериозна разлика е налице при стойността на търговските потоци – за Румъния вносът е относително по-евтин от износа – както за общата търговия извън ЕС, така и за SSA, като последната е по-евтина, докато за България виждаме голяма разлика – тук внос и износ са почти равни като цена (при много волатилна цена на внос от SSA). Освен това, когато погледнем стоковата структура, виждаме разликата потвърдена – Румъния показва нормалната ситуация, когато суровините са по-евтини от промишлените стоки както при внос, така и при износ, до-

като за България износът на промишлени продукти е малко по-евтин от износа на суровини стоки, докато цената на производствения внос е много висока.

Заклучение

Изследването на динамиката на търговията между България и Румъния от една страна и региона на Субсахарска Африка от друга показва, че световната финансова криза почти няма (отрицателно) влияние върху него, за разлика от присъединяването на страните към ЕС през 2007 г. след което се наблюдава значително увеличение на износа. Въпреки това се наблюдава известен спад в търговските потоци през последните години от разглеждания период както за България, така и за Румъния.

Страните от Субсахарска Африка имат нарастващо значение в търговските отношения на България и Румъния. Ръстът на търговията в България е по-бърз – стойността на търговията с региона нараства повече от 4 пъти по-бързо от общите търговски потоци на България извън ЕС, докато в Румъния се увеличава с 50% по-бързо от общата търговия на страната. Потенциалът на търговията с тези страни е още по-голям, като се има предвид нарастващото силно положително салдо на търговията както в България, така и в Румъния. Освен това се наблюдава нарастване на дела на стокообмена с региона, който все още заема незначителна част от общите търговски потоци на България и Румъния.

И в България, и в Румъния износът за Субсахарска Африка расте по-бързо от вноса в периода 2003-2015 г. Въпреки това, докато в Румъния регионът заема нарастващ, но относително непроменен дял както в износа, така и в износа, в България износът за SSA заема по-сериозно място, докато вносът расте относително по-бързо.

Българският износ се различава значително от румънския – първият е доминиран

от промишлени изделия, докато във втория преобладават суровини. По отношение на стоковата си структура както българската, така и румънската търговия със Субсахарска Африка е слабо диверсифицирана и е концентрирана основно в няколко основни групи стоки – за България това са предимно суровини и продукти с ниска добавена стойност, докато в румънската търговия преобладават произвежда. Търсенето на промишлени стоки в региона и успехът на някои български и румънски предприятия, които изнасят такива стоки, показва ниша за националните производители. За разлика от Румъния, тук се наблюдава нестабилност на стоковата структура на търговията на България.

Концентрацията на структурата на износа в ограничен брой продукти в двете страни се дължи най-вече на липсата на постоянни и устойчиви търговски отношения, причинени от слабата или дори несъществуваща държавна политика за подкрепа на български и румънски компании на тези пазари. Българските и румънските предприятия не използват адекватно богатството от ресурси на страните от Субсахара – вносът също е концентриран в няколко продукта (най-вече храни и метали) от ограничен брой източници на внос. Силната тенденция към големи колебания, както и внезапната поява или изчезване на определени стоки, с които търгува със Субсахарска Африка, има отрицателно въздействие върху вноса.

България и Румъния имат сходен ранг в рамките на ЕС по отношение на търговията със SSA. Ако се изключат старите колониални метрополии, България заема точно средно място сред останалите страни членки на ЕС по отношение на търговията със Субсахарска Африка. Румъния от друга страна, въпреки че е по-голяма икономика, е само две места по-горе. Дори от тази гледна точка делът на търговските потоци на страните от останалите 20 дър-

жави все още е много нисък. Въпреки това България и Румъния са сред страните от ЕС с най-бърз темп на растеж на международната търговия със Субсахарска Африка, макар и минимален като стойност.

Въпреки по-ниския обем на търговия в сравнение с Полша, която като най-голямата разглеждана икономика е лидер сред членки на ЕС от Централна и Източна Европа, Румъния и България заемат водещи позиции в търговията с Африка по всички показатели. България е безспорен лидер по темпове на растеж както на вноса, така и на износа.

През последните години се наблюдават доста различни тенденции в двете държави, показващи различния начин, по който те разглеждат SSA като потенциален търговски партньор. Нарастващият потенциал на Субсахарска Африка, заедно с добрата институционална рамка, осигурена от търговските споразумения на ЕС, са добра основа за реализиране на ефективна търговска политика от българското и румънското правителство. Тази политика трябва да включва на първо място използването на най-важната държавна функция в подкрепа на международната търговия – да предоставя информация на потенциалните износители и вносители, както и провеждането на амбициозни и най-вече настоячиви действия за налагане на български и румънски предприятия на тези пазари.

Използвани източници

Bobeva, D. 2017. Nominalna i realna konvergentsia. Priemane na evroto. V: Balgarskata iкономика: 10 godini v Evropeyskia sayuz. S.: FastPrintBooks, s. 15-37. [Бобева, Д. 2017. Номинална и реална конвергенция. Приемане на еврото. В: *Българската икономика: 10 години в Европейския съюз*. С.: FastPrintBooks, с. 15-37.]

Byanov, I. 2014. CAP implementation and its influence on land use, agrarian structure and environment in Bulgaria. *Visnyk of the*

Lviv University. Series International Relations. Issue 35/2014, pp. 218–227.

Byanova, N. 2010. Increasing Need of Trade Facilitation in Period of Global Crisis. In: *Bulgaria in the EU, Union of Scientists in Bulgaria*, Veliko Tarnovo: Faber, pp. 265-274.

Economic Research Institute at BAS. 2016. *Annual Report 2016. Economic Development and Policies in Bulgaria: Assessments and Expectations*. Sofia: GorEx Press.

Galabova, B. and N. Nestorov. 2016. Situation and Trends in the Export of Ores, Slags and Ashes. *Science & Technologies Journal*, Volume VI, 2016, Number 7: Social Studies, Stara Zagora: USSZ, pp. 114-119.

Kostadinov, A. i S. Stoilov. 2020. Promeni pri targoviyata s hrani i prodovolstvenata sigurnost v sveta i Bulgaria vsledstvie na pandemiata COVID-19. <https://www.iki.bas.bg/lichni-mneniia>. [Костадинов, А. и С. Стоилов. 2020. Промени при търговията с храни и продоволствената сигурност в света и България вследствие на пандемията COVID-19. <https://www.iki.bas.bg/lichni-mneniia>.]

Nestorov, N. 2015. A Study of International Trade Activity of Bulgarian Enterprises. In: *Innovations: A Driver for Economic Growth – 2015*, Sofia: VUZF, pp. 20-24.

Panushev, E. 2017. Svobodno dvizhenie na stoki. V: Balgarskata iкономика: 10 godini v Evropeyskia sayuz. S.: FastPrintBooks, s. 65-73 [Панушев, Е. 2017. Свободно движение на стоки. В: *Българската икономика: 10 години в Европейския съюз*. С.: FastPrintBooks, с. 65-73]

Rangelova, R. i G. Sariyski. 2020. Ekспортна структура i сравnitelni predimstva na iкономиката na Bulgaria. V: Sbornik statii ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia „Iкономическо razvitie i politiki – realnosti i perspektivi“ 2019, S: Izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, s. 222-231. [Рангелова, Р. и Г. Сарийски. 2020. Експортна структура и сравнителни предимства на икономиката на България. В: Сборник статии от Международната научна конференция „Икономи-

ческо развитие и политики – реалности и перспективи“ 2019, С: Издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 222-231.]

Spasova, E. 2018. Rolya na valutno-kurso-vite rezhimi za postigane ustoychiv rastezh v Tsentralna i Iztochna Evropa. Ikonomicheski i sotsialni alternativi, N 1, s. 24-40. [Спасова, Е. 2018. Роля на валутно-курсовите режими за постигане устойчив растеж в Централна и Източна Европа. Икономически и социални алтернативи, N 1, с. 24-40.]

Stefanova, J. and Z. Wenner. 2017. Optimal management strategies in small and medium enterprises. In: Entrepreneurship and enterprise value creation in support of smart, sustainable and inclusive growth in the European Union. Pennsylvania. IGI Global.

Tasev, Al. i N. Nestorov. 2020. Visokotehnologichniyat iznos na Bulgaria – sastoyanie, tendentsii i perspektivi. V: Sbornik statii ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia „Ikonomichesko razvitie i politiki – realnosti i perspektivi“ 2019, S: Izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, s. 218-221. [Тасев, Ал. и Н. Несторов. 2020. Високотехнологичният износ на България – състояние, тенденции и перспективи. В: Сборник статии от Международната научна конференция „Икономическо развитие и политики – реалности и перспективи“ 2019, С: Издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 218-221.]

Trade Map. 2023. *ITC calculations based on UN COMTRADE Statistics*, available at <http://www.trademap.org/>, accessed on 1.08.2023.